

УДК 37.091.12.011.3-051:373.3]

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2023-104-9>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФУНКЦІЙ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО ТА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Саган Олена Валеріївна,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри теорії та методики дошкільної та початкової освіти
Херсонський державний університет
evsagan777@gmail.com
orcid.org/0000-0002-3195-3686

Пермінова Людмила Аркадіївна,
докторка філософії з педагогічних наук, професорка,
завідувачка кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту
імені професора Є. Петухова
Херсонський державний університет
lperminova@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0002-6818-3179

Мета дослідження полягає в аналізі й обґрунтуванні фахових компетентностей учителя в умовах трансформації його функціональних обов'язків, зумовлених екстремним переходом до дистанційних форм освіти. Методи. Для отримання достовірної інформації нами застосовані методи аналізу й узагальнення інформації, класифікації отриманих теоретичних результатів для конкретизації основних понять дослідження. Спостереження надало можливість виокремити позитивні аспекти трансформації основних функцій сучасного вчителя. Результати. У статті обґрунтовано ключові причини, що визначають необхідність трансформації функцій учителя: технологічний прогрес, оновлення змісту, гнучкість та індивідуалізацію освітнього процесу, розвиток цифрових навичок і підтримку соціально-емоційного розвитку всіх суб'єктів освіти. Результати екстреного переходу української системи освіти на дистанційне та змішане навчання аналізуються з педагогічного, психологічного, соціального, економічного й інших поглядів. Це дає змогу виокремити деякі наслідки такого переходу, як позитивні, так і негативні. З метою вивчення суб'єктивного ставлення вчителів до педагогічної діяльності в нових умовах і усвідомлення тих викликів, які сприяють оновленню їхніх функцій, нами розроблено й організовано анкетування вчителів початкових класів. Аналіз результатів дозволив, по-перше, виокремити оновлені функції педагогів (навчальну, виховну, адміністратора навчальної системи, розробника курсу, організатора, модератора, самоосвітню), по-друге, виявити основні проблеми, з якими стикаються вчителі-практики. До них респонденти віднесли значні часові навантаження з огляду на трансформацію освітнього контенту в цифровий формат; зниження навчальної мотивації здобувачів через відсутність традиційних соціальних механізмів групової роботи; ускладнення добору різнорівневих практичних вправ для опанування змісту навчального матеріалу; перегляд норм і форм домашнього завдання з метою мінімізації онлайн-часу; проблеми емпатії та впливу вчителя на особистість учня через відсутність фізичного контакту. Висновки. Функції вчителя змінюються в умовах дистанційної освіти, цей процес потребує наукового обґрунтування, створення моделі трансформації функцій учителя в умовах дистанційної освіти та пошуку ефективних шляхів її реалізації, конкретних методичних рекомендацій для органічного поєднання традиційних основ педагогіки та сучасних вимог цифрового суспільства.

Ключові слова: функції вчителя, дистанційна освіта, фахові компетентності педагога.

TRANSFORMATION OF PRIMARY CLASS TEACHER FUNCTIONS IN THE CONDITIONS OF MIXED AND DISTANCE EDUCATION

Sagan Olena Valeriivna,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Theory and Methods of Preschool
and Primary Education
Kherson State University
evsagan777@gmail.com
orcid.org/0000-0002-3195-3686

Perminova Lyudmila Arkadiivna,
Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Pedagogy, Psychology and Educational Management
Amed After Professor Ye. Petukhov
Kherson State University
lperminova@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0002-6818-3179

The **purpose** of the research is to analyze and substantiate the professional competences of the teacher in the conditions of the transformation of his functional duties caused by the emergency transition to distance forms of education. **Methods.** In order to obtain reliable information, we used the methods of information analysis and generalization, classification of the obtained theoretical results in order to specify the main concepts of the study, observation provided an opportunity to single out the positive aspects of the transformation of the main functions of the modern teacher. **Results.** The article substantiates the key reasons that determine the need to transform the teacher's functions: technological progress, updating the content, flexibility and individualization of the educational process, the development of digital skills and support for the socio-emotional development of all subjects of education. The results of the emergency transition of the Ukrainian education system to distance and mixed learning are analyzed from pedagogical, psychological, social, economic and other points of view. This makes it possible to single out some of the consequences of such a transition: both positive and negative. The analysis of the results made it possible, firstly, to single out the updated functions of teachers (educational, educational system administrator, course developer, organizer, moderator, self-education), and secondly, to identify the main problems faced by practicing teachers. To them, the respondents attributed significant time burdens due to the transformation of educational content into a digital format; decrease in educational motivation of students due to lack of traditional social mechanisms of group work; difficulty in choosing practical exercises of different levels for mastering the content of the educational material; revision of homework norms and forms in order to minimize online time; problems of empathy and the teacher's influence on the student's personality due to the lack of physical contact. **Conclusions.** The functions of the teacher are changing in the conditions of distance education, and this process requires scientific justification, the creation of a model of the transformation of the functions of the teacher in the conditions of distance education and the search for effective ways of its implementation, specific methodological recommendations for the organic combination of traditional foundations of pedagogy and modern requirements of the digital society.

Key words: *teacher's functions, distance education, teacher's professional competences.*

Вступ. У сучасному світі, який стрімко розвивається та зазнає технологічних змін, роль учителя стає надзвичайно важливою та відповідальною. Учитель – це не лише посередник між знанням і учнем, але й лідер, ментор і творчий індивід, який формує майбутнє суспільство; учитель – агент змін і несе велику відповідальність за весь освітній процес, який складається із планування, організації, мотивації, спілкування й оцінювання. Важливою функцією вчителя є не лише передача інформації, а й розвиток критичного мислення, творчості та соціальних навичок учнів.

Завдяки змінам у суспільстві та в освіті вчителі повинні постійно вдосконалювати

свої фахові компетентності. Це передбачає не лише вивчення нових методик і педагогічних підходів, але і розвиток міжособистісних навичок, як-от комунікація, лідерство та співпраця. Окрім того, учителі мають бути готові впроваджувати технології в навчальний процес і адаптуватися до змін у вимогах ринку праці.

Об'єктивні обставини, пов'язані з пандемією, а згодом і з повномасштабною війною в Україні, суттєво вплинули на освіту, яка зазнала значних змін: вимушений дистанційний або змішаний режим роботи, втрата або пошкодження матеріально-технічної бази, постійна зміна контингенту здобувачів освіти та педагогів тощо.

Такі виклики зумовлюють також трансформацію функцій педагогічних працівників, що вимагає від них гнучкості, відкритості до новацій і постійного професійного вдосконалення, щоб забезпечити якісне й ефективне навчання в цифрову епоху.

І якщо проблема формування цифрових компетентностей, необхідних для організації освітніх процесів, давно перебуває в полі зору науково-методичної спільноти, то питання трансформації ролі вчителя, зумовлене значним розширенням функцій і стрімким зростанням рівня компетентцій, комплексно не розглядається.

Метою роботи є аналіз і обґрунтування фахових компетентностей учителя в умовах трансформації його функціональних обов'язків.

Теоретичне обґрунтування проблеми. Аналіз наукових праць зарубіжних і вітчизняних учених засвідчує, що роль учителя трансформується, стає все більш значущою та супроводжується розширенням виконуваних функцій. Так, Н. Голуб і О. Горошкіна обґрунтовують методи дистанційного навчання (Голуб, Горошкіна, 2023), І. Дорожко та Л. Туріщева пропонують алгоритм роботи вчителя у змінених умовах (Дорожко, Туріщева, 2023), С. Єфіменко аналізує нові професійні ролі сучасного педагога (Єфіменко, 2023), Н. Носовець досліджує роль і функції викладача в системі дистанційного навчання (Носовець, 2017), Є. Отц та інші описують модифікації ролі вчителя (Отц, 2021). D. Taylor та інші зазначають, що не досить змінити спосіб надання освітніх послуг з офлайн на онлайн тільки за допомогою інструкцій. Дослідники наголошують на тому, що вирішення проблеми полягає «у створенні культури, яка підтримує впровадження інноваційних практик, які вимагають різних навичок і компетенцій від викладача, студента, наставника й адміністратора, і водночас збереження якості продуктів» (Taylor et al., 2020).

В умовах цифрового освітнього середовища відбувається формування нових рольових позицій учителя: від транслятора нових знань до інженера-конструктора. Оновлена професійна модель педагога, на думку вчених, містить функції модератора, тьютора, організатора проекту навчання, координатора освітньої онлайн-платформи, ментора стартапів, гейміфікатора тощо (Gumennyukova et al., 2021).

Значна увага науковців прикута і до обґрунтування тьюторства, як нової функції педагога в умовах дистанційної та змішаної освіти. Французькі дослідники Ж. Безьят (Beziat, 2004), Ж.-Ж. Кентен (Quintin, 2008) класифікують ролі та фахові компетентно-

сті тьютора; М. Андрос узагальнив вимоги до підготовки та навчання тьютора в умовах цифрового освітнього середовища (Андрос, 2021), В. Кухаренко розробив відповідні рекомендації (Кухаренко, 2019).

В Україні, незважаючи на переважно змішану та дистанційну форми навчання, в умовах війни реалізуються 27 інноваційних освітніх проєктів, які фінансуються державою (Шкарлет, 2022). А це свідчить про те, що вчителі вдосконалюють свої дослідницькі компетентності, розширюють функціонал педагогічної діяльності згідно зі ст. 59 Закону України «Про освіту» (ст. 59), у якій зазначено, що професійний розвиток педагогічних працівників передбачає «постійну самоосвіту, участь у програмах підвищення кваліфікації та будь-які інші види і форми професійного зростання».

Методологія та методи. Для реалізації визначеної проблеми й окреслених завдань дослідження застосовувалися теоретичні методи дослідження, які логічно взаємопов'язані один з одним, використано методи аналізу, синтезу, проведено спостереження, узагальнено результати.

Результати та дискусії. Трансформація функцій учителя в умовах дистанційної освіти є необхідною у зв'язку з різноманітністю викликів і можливостей, які цей формат навчання надає. Нижче обґрунтовано кілька ключових причин, що визначають необхідність цієї трансформації.

Технологічний прогрес: дистанційна освіта стає дедалі більш доступною завдяки розвитку технологій. Учителі повинні адаптувати свої методи навчання до використання віртуальних платформ, онлайн-інструментів, відеоконференцій тощо. Така трансформація дозволяє створювати більш динамічне й інтерактивне навчання, адаптоване до потреб сучасних учнів.

Гнучкість та індивідуалізація: дистанційна освіта надає можливість учням вивчати матеріал у власному темпі та в будь-якому місці. Учителі повинні розробляти завдання та ресурси, які дозволяють індивідуалізувати навчання, зважаючи на різні темпи розвитку й інтереси учнів. Також варто додати диверсифікацію освітнього процесу: ідеться про створення індивідуалізованих програм навчання, що надає можливість для тих, хто навчається, більш повно самореалізуватися в освітньому просторі.

Розвиток цифрових навичок: сучасний світ вимагає від громадян володіння цифровими навичками. Учителі, які використовують технології в навчальному процесі, готують своїх учнів до успішного функціонування в цифровому суспільстві.

Таблиця 1

Узагальнення наслідків переходу на дистанційне та змішане навчання

Переваги	Проблеми
Педагогічний аспект	
Індивідуалізація: можливості індивідуалізувати навчання відповідно до темпу та стилю кожного учня.	Брак взаємодії між учителями й учнями, а також між самими учнями, що впливає на зниження рівня мотивації до навчання; неконтрольовані дорослими чинники відволікають від навчання.
Психологічний аспект	
Комфорт: учні навчаються в комфортних умовах свого дому, що може позитивно впливати на їхнє психічне благополуччя.	Збільшення кількості онлайн-завдань і відсутність регулярних динамічних перерв можуть сприяти стресовому стану учнів.
Доступ до ресурсів: за допомогою інтернету й інших технологій можна отримати доступ до великої кількості навчальних ресурсів.	Технологічні обмеження, пов'язані з відсутністю доступу до високошвидкісного інтернету чи необхідного обладнання.
Соціальний аспект	
Гнучкість: дистанційне навчання може дати можливість учням гнучко влаштувати свій розклад і навчатися з будь-якого місця.	Соціальна ізоляція: віддалені форми навчання можуть призводити до соціальної ізоляції та втрати соціальної взаємодії.
Міжнародний обмін: змішане навчання може сприяти міжнародному обміну та співпраці між учнями з різних країн.	Нерівність: існує ризик, що деякі учні можуть залишитися позаду через відсутність рівного доступу до ресурсів.
Економічний аспект	
Зменшення витрат на інфраструктуру та транспорт.	Необхідність інвестицій на впровадження та підтримку технічних засобів і програм.
Доступність: забезпечення навчальних можливостей в онлайн-форматі може підвищити доступність освіти.	Втрати робочих місць: зміни в системі освіти призводять до тимчасової зупинки трудових відносин або втрати робочих місць для окремих категорій працівників.
Здоров'язбережувальний аспект	
Можливість створення якісної цифрової інфраструктури освітнього простору та формування компетентностей здобувачів освіти в галузі здоров'я та безпеки.	Фізична втома від статичної напруги у процесі довгого перебування перед екраном.

Підтримка соціально-емоційного розвитку: дистанційна освіта несе в собі виклики щодо розвитку соціального й емоційного інтелекту учнів. Учителі мають створювати віртуальні середовища, що сприяють співпраці, спілкуванню та підтримці між учнями, розглядати їхні соціальні потреби.

Оновлення змісту навчання: зі змінами умов праці та суспільних потреб учителі повинні переглядати й оновлювати зміст навчання. Дистанційна форма освіти вимагає актуалізації матеріалів, беручи до уваги сучасні тренди, проблеми та вимоги.

Підтримка особистісної індивідуальності учнів: дистанційна освіта дозволяє врахувати різноманітні стилі навчання й індивідуальні потреби учнів. Ідеться про формування фахових компетентностей учителів для створення інклюзивного навчального середовища.

Результати екстреного переходу української системи освіти на дистанційне та змішане навчання нині аналізуються з педагогічного, психологічного, соціального, економічного й інших поглядів. Розглянемо деякі наслідки такого переходу (табл. 1).

Ще одна проблема, з якою стикаються педагоги під час організації дистанційного навчання, – дизайн контенту. Розроблення відеоконтенту для демонстрації учням змісту уроку, створення вправ різного рівня за допомогою онлайн-застосунків і онлайн-платформ тощо – це окреме навантаження, яке потребує професійних навичок.

Технологічна грамотність усіх суб'єктів освітнього процесу також є одним із важливих питань, оскільки навіть найякісніший навчальний контент, який буде успішно розроблений і представлений учням, стане неефективним і нерезультативним за умов технологічної безграмотності. Це актуально також і для учнів, у яких ще не сформувався власний стиль навчання. Підтримка вчителя заохочує таких здобувачів досліджувати та знаходити рішення поставлених проблем.

Не варто забувати про психічний стан суб'єктів освітнього процесу, як-от стресостійкість, якість сприйняття інформації та засоби її обробки, розвиток пам'яті, поведінка, уміння самоорганізовуватися для спільної діяльності, створення умов для внутрішньої мотивації, спрямованість на саморозвиток тощо.

Державна служба якості освіти, починаючи із часів пандемії, розробила й оприлюднила методичні рекомендації щодо налагодження освітнього процесу в умовах дистанційної освіти (Отц та ін., 2021), де зазначається, що змінам підлягають усі

компоненти системи освіти, але особлива увага зосереджується на перегляді функцій учителя через поширення та трансформацію всіх видів його діяльності.

З метою вивчення суб'єктивного ставлення вчителів до педагогічної діяльності в нових умовах і усвідомлення тих викликів, які сприяють оновленню їхніх функцій, нами розроблено й організовано анкетування вчителів початкових класів через заповнення відповідної гугл-форми. Загалом у ньому взяли участь 117 педагогів, які працюють в умовах дистанційного навчання; узагальнення результатів наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Зміни функцій учителя в разі переходу на дистанційне навчання (у %)

Функції	Традиційна освіта	Дистанційна освіта
Учитель	100	83
Вихователь	100	35
Адміністратор навчальної системи	6	91
Розробник курсу	64	98
Організатор	100	85
Модератор	100	44
Самоосвіта	73	89
Наставник (робота з батьками)	66	25

Розглянемо їх більш детально. Основною функцією «вчителя» є передача освітнього контенту, навчання, контроль навчальних досягнень, відстеження мотивації тощо. Функція «вихователя» передбачає повний та індивідуальний супровід здобувачів, включаючи психологічну емпатію. «Адміністратор» забезпечує функціонування всієї навчальної системи на технічному рівні. Обов'язки «розробника курсу» передбачають відповідальність за логіку викладу матеріалу, добір відповідних дидактичних матеріалів і дотримання методики навчання. Функції «організатора» полягають у координації діяльності учнів, у контролі за своєчасним виконанням завдань та відвідуванням занять згідно з розкладом. Моніторинг навчального процесу, перевірка успішності навчання – основні функції «модератора». Участь у курсах підвищення кваліфікації, тематичних вебінарах, онлайн-курсах тощо оптимізує самоосвіту вчителя та формування в нього нових компетентностей. «Наставник» відіграє роль порадики, відстежує мотивацію до навчання та рефлексію учнів, паралельно організовує, зокрема й відповідну роботу з батьками.

Друга частина анкети передбачала виявлення основних проблем, пов'язаних із змістом і організацією освітнього процесу, через відповіді на питання відкритої форми. Їх аналіз і узагальнення актуалізують цілий спектр таких проблем.

1. На підготовку до занять педагог витрачає більше часу, ніж за традиційного навчання, з огляду на трансформацію освітнього контенту в цифровий формат з дотриманням санітарно-гігієнічних вимог. Ідеться також про необхідність повного змістового наповнення уроку, але з урахуванням зменшення екранного часу, тобто замість 40 хвилин офлайн на організацію повноцінного уроку виділяється лише 20–25 хвилин уроку онлайн.

2. З досвіду вчителів, здобувачі з низьким рівнем навчальних досягнень частіше залишаються на такому ж рівні, оскільки відсутність традиційних соціальних механізмів групової роботи негативно впливає на навчальну мотивацію.

3. Добір практичних вправ для опанування змісту навчального матеріалу пов'язаний з використанням онлайн-застосунків, які здебільшого орієнтовані на завдання репродуктивного рівня. Тому пропозиція творчих завдань можлива у традиційному форматі та потребує більшого часу на виконання.

4. Оскільки учні багато часу проводять за екранами цифрових гаджетів, необхідний перегляд норм і форм домашнього завдання з метою мінімізації онлайн-часу. Ідеться про якісні методичні рекомендації щодо можливостей дотримання балансу між якісними різнорівневими завданнями та мінімальним часом, потрібним на їх вирішення.

5. Проблема емпатії та впливу вчителя на особистість учня посилюється за відсутності фізичного контакту.

Аналіз таких змін і моніторинг психічного та фізичного стану респондентів дозволяють нам передбачити, що розширення функцій супроводжуватиметься або втрапою ефективності викладання, або вигоранням викладацького складу.

Висновки. Отже, функції вчителя змінюються в умовах дистанційної освіти, цей процес потребує наукового обґрунтування, створення моделі трансформації функцій учителя в умовах дистанційної освіти та пошуку ефективних шляхів її реалізації, конкретних методичних рекомендацій для органічного поєднання традиційних основ педагогіки та сучасних вимог цифрового суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрос М. Тьютор в дистанційному навчанні: інформаційно-комунікаційний компонент підготовки. *Virtus*. 2021. № 52. С. 56–60. ISSN 2415-3133.
2. Голуб Н., Горошкіна О. Методи дистанційного навчання української мови. *Український педагогічний журнал*. 2023. № 4. С. 148–158. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-4-148-158>.
3. Дорошко І., Туріщева Л. Алгоритм роботи вчителя під час дистанційного навчання. URL: <https://kucprppkmr.od.gov.ua/algorithm-roboti-uchitelya-pid-chas-distantsijnogo-navchannya/> (дата звернення: 01.11.2023).
4. Єфіменко С. Нові професійні ролі сучасного педагога. URL: <https://www.cuspu.edu.ua/ua/konferenc-19-20/ix-mizhnarodna-naukovopraktychna-onlain-internet-konferentsiia-problemy-ta-innovatsii-v-pryrodnychomatematychnii-tekhnologichnii-i-profesiinii-osviti/seksiia-2/10483-novi-profesiyniroli-suchasnoho-pedahoha> (дата звернення: 01.11.2023).
5. Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні : наказ Міністерства освіти і науки України від 15.05.2023 р. № 563. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0563729-23#Text> (дата звернення: 01.11.2023).
6. Носовець Н. Роль і функції викладача в системі дистанційного навчання. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. 2017. Вип. 144. С. 90–94.
7. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність : науково-методичний збірник / за заг. ред. С. Шкарлета. Київ ; Чернівці : Букрек, 2022. 140 с.
8. Модифікація ролі вчителя в умовах дистанційного навчання / С. Отц та ін. *Міжнародний журнал нових технологій у навчанні (iJET)*. 2021. № 16 (21). С. 219–225. DOI: <https://doi.org/10.3991/ijet.v16i21.25675>.
9. Тьютор дистанційного та змішаного навчання : посібник / В. Кухаренко. Київ : Міленіум, 2019. 307 с.
10. Béziat Jacques. Tuteurs et tutorés sur le campus numérique FORSE. 2008. ffeutice-00312921f. URL: https://edutice.hal.science/edutice-00312921/file/Bziat_Eifad04.pdf (дата звернення: 01.11.2023).
11. The Role Position of Teachers in the Professionalization of the Educational Process in a Smart Environment / T. Gumennykova et al. *Journal of Information Technology Management*. 2021. Special Issue. P. 101–122.
12. Transformation to learning from a distance / David Taylor et al. *MedEdPublish*. 2020. № 9. DOI: <https://doi.org/10.15694/mep.2020.000076.1>.
13. Quintin J.-J. Accompagnement tutorial d'une formation collective via Internet. Analyse des effets de cinq modalités d'intervention tutorale sur l'apprentissage en groupes restreints: Doctorat de Sciences de l'Education. Grenoble : Université Stendhal, 2008. 368 p.

REFERENCES

1. Andros, M. (2021). Tiutor v dystantsiinomu navchanni: informatsiino-komunikatsiinyi komponent pidhotovky Virtus (52). stor. 56–60. ISSN 2415-3133.
2. Holub N., Horoshkina O. (2023). Metody dystantsiinoho navchannia ukrainskoi movy. Ukrainskyi Pedahohichnyi zhurnal, (4), 148–158. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-4-148-158>.
3. Dorozhko, I., Turishcheva, L. Alhorytm roboty uchytelia pid chas dystantsiinoho navchannia. URL: <https://kucprppkmr.od.gov.ua/algorithm-roboti-uchitelya-pid-chas-distantsijnogo-navchannya/>.
4. Iefimenko, S. Novi profesiini roli suchasnoho pedahoha. URL: <https://www.cuspu.edu.ua/ua/konferenc-19-20/ix-mizhnarodna-naukovopraktychna-onlain-internet-konferentsiia-problemy-ta-innovatsii-v-pryrodnychomatematychnii-tekhnologichnii-i-profesiinii-osviti/seksiia-2/10483-novi-profesiyniroli-suchasnoho-pedahoha>.
5. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 15 travnia 2023 roku № 563 “Pro zatverdzhennia metodychnykh rekomendatsii shchodo okremykh pytan zdobuttia osvity v zakladakh zahalnoi serednoi osvity v umovakh voiennoho stanu v Ukraini”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0563729-23#Text>.
6. Nosovets, N. Rol i funktsii vykladacha v systemi dystantsiinoho navchannia. Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni T.H. Shevchenka. 2017. Vyp. 144. S. 90–94.
7. Osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. Innovatsiina ta proiektna diialnist: nauково-metodychnyi zbirnyk/ za zahalnoiu red. S. Shkarleta. Kyiv ; Chernivtsi: Bukrek, 2022. 140 s.
8. Ots, Ye., Panova, E., Lobanova, Yu., Bocharnikova, N., Panfilova, M., Panfilov, A. (2021). Modyfikatsiia roli vchytelia v umovakh dystantsiinoho navchannia. Mizhnarodnyi zhurnal novykh tekhnologii u navchanni (iJET), 16 (21), s. 219–225. <https://doi.org/10.3991/ijet.v16i21.25675>
9. Tiutor dystantsiinoho ta zmishanoho navchannia: posibnyk / V. Kukharenko. Kyiv: Milenium, 2019. 307 s.
10. Béziat Jacques. Tuteurs et tutorés sur le campus numérique FORSE. 2008. ffeutice-00312921f. URL: https://edutice.hal.science/edutice-00312921/file/Bziat_Eifad04.pdf.
11. Gumennykova, T., Sagan, O., Yakovleva, S., Kotliar, L. & Shchogoleva, T. (2021). The Role Position of Teachers in the Professionalization of the Educational Process in a Smart Environment. *Journal of Information Technology Management*, Special Issue, 101–122.
12. Taylor, David & Grant, Janet & Hamdy, Hossam & Grant, Leonard & Marei, Hesham & Manda, Venkatramana (2020). Transformation to learning from a distance. *MedEdPublish*. 9. 10.15694/mep.2020.000076.1.
13. Quintin J.-J. Accompagnement tutorial d'une formation collective via Internet. Analyse des effets de cinq modalités d'intervention tutorale sur l'apprentissage en groupes restreints: Doctorat de Sciences de l'Education. Grenoble: Université Stendhal, 2008. 368 p.

Стаття надійшла до редакції 27.11.2023.
The article was received 27 November 2023.